

objektivnosti, vydati se v nebezpečí, že bude obviňován z agrárního stranictví. Ale s druhé strany nelze přece upřít také theoretikovi právo, aby v oboru, jenž jest předmětem jeho studií, nepronesl vlastního svého mínění a nesmí též postrádati také dostatečné mravní odvahy projevit toto své přesvědčení, třeba v některých kruzích snad nebylo populární, a třeba proto různým vydán byl útokům. Wagner se táže, je-li hospodářským úkolem Německa napodobovati vývoj Anglie. Hospodářský rozvoj Anglie jest nepopíratelný. Hlavní známky jeho jsou ohromné soustředění bohatství a poměrně vysoké mzdy dělnické. Ale tato líc má i svůj rub. Nikde není tolik zjevné bídy, jako mezi proletářstvem velikých měst anglických, nikde není vlastní výrobě zemědělské tak podřízený úkol vymezen jako tam. Anglie uhrazuje dnes tři čtvrtiny své obilní spotřeby z ciziny, což jest jistě věc povážlivá. Dovězené obilí musí býti na konec zapláceno vývozem výrobků průmyslových. Ale tuto nadvládu vývozní udržuje Anglie dnes již vzhledem k soutěži jiných exportních států dosti těžce. V tom směru nelze si přát, aby Německo Anglii napodobilo, neboť jeho postavení ve směru tom bylo by ještě obtížnější. Německu se naopak bude jednati především o to, aby rolnictvo jeho zachováno bylo silno, to jest zájem nejen rolnictva samého, nýbrž i národa jakožto celku.

Často se vyskytuje výtku, že výnosnost půdy se zvyšuje uměle, odtud že prýští krise agrární. Nezbyvá prý jiného prostředku, než tuto uměle zvýšenou cenu nemovitého majetku snížit, načež zemědělská výroba stane se opět soutěže schopnou. Ale takové všeobecné redukování cen půdy znamenalo by národní pohromu. Bylo by to nejen hospodářské poškození, snad i zničení dočasných majetníků, nýbrž mělo by to i další následky. Dnešní zadlužení vlastníci nuceni by byli usedlosti své prodávati, ale kupci by sotva byli zase zemědělci, nýbrž ponejvíce kapitalisté, již by sami výrobu zemědělskou neprovozovali, nýbrž statky své propachtovali. Na místo dřívějších rolníků přišli by tedy pachtýři, původní rolnický kmen obyvatelstva by zanikl. A přece již důvody brannosti říše žádají zachování silného stavu rolnického.

Toho docílí se však především správnou ochrannou politikou celní. Ochrana ta týká se zejména obilí, neboť toto zůstane přes všechna jiná mírnění hlavní plodinou zemědělskou. Jiné plodiny zejména průmyslové, jako cukrovka, podléhají ještě většímu kolísání cen a zvýšená soutěž při jich pěstování jest ještě nebezpečnější.

Ovšem mají obilní cla i své povážlivé důsledky, poněvadž do jisté míry dojistá zdražují chléb. Avšak není správně nazývati každé clo obilní chlebovou lichvou. V pojmu lichvy jest obsažen vždy zisk nepřiměřeně vysoký, kdežto cla ochranná mají za účel poskytnouti rolnictvu jen výnos přiměřený. Lichvou by bylo lze spíše nazvati obrovské zisky v oboru podnikání průmyslového, ve spekulaci se stavebními pozemky atd., nikoliv však výnos výroby zemědělské. Též námitka, že rolník zvýšených cen obilních a tedy i zvýšení výnosnosti a ceny statku využívá tím způsobem, že statek prodá, málo jest opodstatněna, ježto většina rolnictva takových spekulací nezná a neprovádí.

Nejtíže pocítí ovšem tlak ochranných cel obilních dělnictvo, o tom není pochybnosti. Ale i v tomto směru dala by se nalézt jistá úleva a sice tím způsobem, že výnosu daní, které tíží nejnížší vrstvu poměrně nejvíce, by mohlo býti upotřebeno opět především ve prospěch těchto vrstev, tedy na příklad výnosu cen obilních ve prospěch dělnického pojišťování. Tím by do jisté míry bylo lze docíliti souhlasu mezi požadavky dělnictva a rolnictva. A přes tyto nelze přejíti k dennímu pořádku, neboť budoucnost Německa dle Wagnera není jen na moři, nýbrž především a hlavně na zemi. C. H.

A. Schaeffle, *Ein Votum gegen den neuesten Zolltarifentwurf* (Tubinky, 1901, str. 232).

Kniha tato jest otiskem řady souvislých článků, jež napsal autor do »Frankfurter Zeitung« po známém předčasném vyzrazení úřední osnovy německého tarifu celního. Ač Schaeffle již přes třicet let je učitelské stolice vzdálen,

přece by kniha starého neunavného vědeckého pracovníka mohla býti přiřazena professorským publikacím, o nichž předešle ve »Sborníku« (II., 114) byla podána zpráva souhrnná. S obdivem patříme na publicistickou svěžest a polemický oheň sedmdesátiletého starce; nelze však, pohříchu, zapřít, že jeho spis je ve dvojím směru tendenční. Jednak jest venkoncem odsuzující, ani nepřipouští nijaké světlejší stránky a oprávněnosti stupňovaným ochrannářským tendencím zemědělsko-průmyslovým v Německu, nevidí jiné možnosti účinku než zhoubné a neblahé. Jednak — což je ještě horší — popírá neprávem, že by chtěl koho podezřívát; věruť dost hmatavě podezřívá jisté kruhy z nekalých obohacovacích snah na účet druhých. Ale přes to vše zůstává ta kniha zajímavou. Především už proto, že hodná část jejích úvah se opírá o položky osnovy a že ostře rozlišuje, jakou měrou na prospěších jejich by měly účast různé skupiny německého rolnictva dle krajín (východní a ostatní Prusko, král. Saské, Jihoněmecko) a dle velikostních kategorií statkových (velké — menší). V té příčině rozlišuje zejména »agrárníky první priority«, jimiž vyrozumívá velkostatkáře východopruské, a agrárníky »druhé priority«, totiž rolníky ostatní, kteří dle něho budou míti mnohem menší, ba vlastně žádné prospěchy ze zvýšení cel. Neboť oni nemají podstatných přebytků obilní výroby pro trh, a co se týče ostatních jejich produktů, jež mohou na trh přinášeti (maso, víno, vejce, máslo, drůbež atd.), tyť naproti nezbytné potřebě obilí jsou již předměty potřeby poměrně zbytečnější a jejich konsum utrpí tím spíše, čím více zdražení nutných, t. j. obilí, jež ovšem největší měrou na trh nesou velké statky, obmezí spotřebu zbytečnějších. Ano těmto hospodářům hrozí přy přímá škoda, neboť se zdražením obilí ochudí jejich odběratelstvo městské. Zajisté jest správně, že zájem rolníkův na vysokých clech obilních tím jest menší, čím menší statek jest, až přijdeme k takovým, kteří přebytků pro trh nevyrábějí a spíše i mouku a píce dobytčí přikupují. Leč Schaeffle i zde jde příliš daleko, bera n. př. v pochybnost příznivý vliv cel na dobytěk pro menší rolnictvo. Ještě větší, ano neodpustitelné chyby se ve své přílišné zaujatosti dopouští, když za předpokladu (ovšem správného), že zdražující účinek vyšších cel obilních ponese domácí konsument, celkové břímě zdražení vypočítává na základě celé německé konsumpce obilní. Vždyť se tu přece nesmí počítat ta množství, která lidé z vlastní výroby v domácnostech vlastních spotřebují. Vyšší neb nižší ceny projdou jejich domácím hospodářstvím jen jako průběžné položky. Jest to totéž naivní počítání, které jeden čas také u nás hrálo velikou úlohu. Sestavení čísel výroby jednotlivých druhů plodin polních podle různých oblastí Německa, ukazující, komu především prospěch kyne, je ostatně velmi zajímavé a má pro všechny neagrárníky zajisté značnou agitační sílu. Schaeffle vůbec však popírá, že by velké statky byly v opravdové tísní; také o menších, kterým stoupající industrialisace země poskytovala možnost odbytu v příčině rozličných jiných produktů zemědělských, soudí, že není jim třeba vyšší celní ochrany, nýbrž zachování nynějších odbytových možností, kteréž budou nyní ohroženy. Často již opakovaný svůj výrok, že jest proti ideí vlastnictví pozemkového, když vlastníci pozemkové chtějí nésti jen dobré, ne však nepříznivé čáky odbytové, opakuje s novým důrazem. Snaha po vyšších clech zemědělských jest mu pouze snahou po umělému zvýšení pozemkové renty, jakmile ale tato v ceně statků bude kapitalisována, obnoví se snaha po zvýšení rentovém zase. Je-li mu agitace po vyšší celní ochraně německého zemědělství pouhým výrazem tužeb velkostatkářských, pokládá také industriální clo nové osnovy za produkt dychtění podobného a dokládá to tím, že lví podíl zvýšení připadnouti má železářství a strojnickému průmyslu, tedy zase skupině průmyslu politicky i hospodářsky nejmocnější. Tu s velkými statky spojuje zájem podobný a protože se dá jen společnou pomocí vybojovat, vystupují souhlasně. Schaeffle vysvětluje všecko jejich souhlasné úsilí z tužeb po monopolistických prospěších, které se jeví v naší době v kartelích a jiných podobných sdruženích, i ovšem také v celnopolitických námáhách. Na všechny možné směry pak probírá

neblahé účinky, jež bude mítí zvýšení sazeb celních na obchodně-politické poměry k cizím státům, na vnitřní sociální poměry atd. Samá pessimistická proroctví nejčernějšího rázu. Velmi rozhodně arci polemizuje s Wagnerem. Zrnka pravdy jsou v takových vývodech vždy t. j. potud, pokud vyjadřují možnosti a nebezpečí jistá. Protože se ale také jiné možnosti nedají naprosto vyloučiti, zbude nám na konci vždy dojem nedostatečné objektivnosti, omluvitelné akutností boje, v němž také opáčné snahy vystupují stejně jednostranně. Vědecká objektivnost zůstane však povždy vodítkem cennějším. *Bráf.*

K. Wicksell: Das Problem der Steuerinzidenz (Conrad's Jahrb. für Nat.-Oek. u. Stat. III. 19, str. 266). Jest to referát o druhém vydání *Edw. R. A. Seligmanovy* *The Shifting and Incidence of Taxation*, leč referent rozebírá samostatně některé účinky, které jeví clo ochranné. Tvzení, že »die Arbeiter als Produzenten der geschützten Waren alles das und noch mehr zurückgewinnen, was sie als Konsumenten derselben wegen der erhöhten Preise verlieren«, není rozhodně všeobecně správné; dlužno rozeznávat, zda cla ochranná jsou ve prospěchu polního hospodářství nebo průmyslu. Důsledky ochranného cla budou v obou případech: 1. celkový výnos národní produkce zmenší se zatlačením části kapitálu na výrobu bez přirozených podmínek; 2. vzejde ujma konsumentům clem stíženého zboží; 3. clo bude mítí vliv na vzájemné postavení jednotlivých odvětví výroby, vzejde prospěch chráněným na útraty nechráněných, což však bude mítí trvalý význam jen pro kapitál nemovitý, kdežto mzda i úrok movitých kapitálů se vzájemně vyrovná. Nastanou-li tyto účinky při ochranném cle ve prospěch rolníků, budou dělníci poškozeni ve všech směrech; nemusí tomu tak býti při ochranném cle ve prospěch výrobků průmyslových, v kterémžto případě však jistě renta pozemková aspoň relativně klesne. *Dr.*

Z dopravní politiky (1901).

Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft (Schäffle) 1901: Dr. Hermann Losch, Zur württemberg. Eisenbahn- und Steuerpolitik (str. 385—418).

Archiv für Eisenbahnwesen, herausg. im kön. preuss. Ministerium der öffentl. Arbeiten, 1901: Hermann Schumacher, Theoretische Betrachtungen über das Binnenschiffsabgabenwesen in Deutschland (str. 249—365); *Fleck*, Studien zur Geschichte des preuss. Eisenbahnwesens, VII. Die Entwicklung des preuss. Eisenbahnwesens von 1848—1854 (str. 757—781); *Wagner*, Über die wirtschaftliche Lage der Binnenschiffsverkehrsunternehmen in Grossbritannien u. Irland (str. 1212—1268, a dokončení v Archivu 1902, str. 86 až 115); *Wiedenfeld*, Der Getreideverkehr und die Eisenbahnen in der Ver. Staaten von Amerika (str. 80—123).

Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung, 1901: Prof. A. Oelwein, Der wirtschaftliche Wert der Wasserstrassen (str. 233—256); Dr. G. Lippert, Die Entwicklung der österreichischen Handelsmarine (str. 347 až 405); Dr. Millanich, Die österreichische Seemannsordnung (str. 406—415).

Karl Hieronymi, Die Kanalffrage, Budapest 1901 (zvl. otisk z Pester Lloyd č. 197—199 ex 1901).

Leopold Freih. von Chlumecký, Die österreichische Handelsmarine und ihre Ansprüche auf staatliche Unterstützung, Vídeň 1902. —

Losch (Zur württembergischen Eisenbahn- und Steuerpolitik) pojednává o zajímavém problému ujednacení železniční sítě německé, jaké zamýšlel v letech 1867—1870 kníže Hohenlohe zřízením železničního spolku, pojícího se k celní jednotě německé, a jaké navrhoval roku 1876 Bismarck převzetím železničnictví německého říší. Dost podivno, že v Německu mají jednotné míry i váhy, jednotnou měnu, jednotnou politiku celní i tržební, jednotné zákonodárství živnostenské a sociální, ale vystříhají se jednotné známky poštovní, která teprv letos na zkoušku byla přijata ve Vírtembersku a zamítnuta v Bavorsku, a před jednotným tarifem a lístkem železničním.